

Jolanta Wojciechowska

Wallfahrtskirche Hergiswald - kościół pielgrzymkowy w Hergiswaldzie w Szwajcarii Środkowej

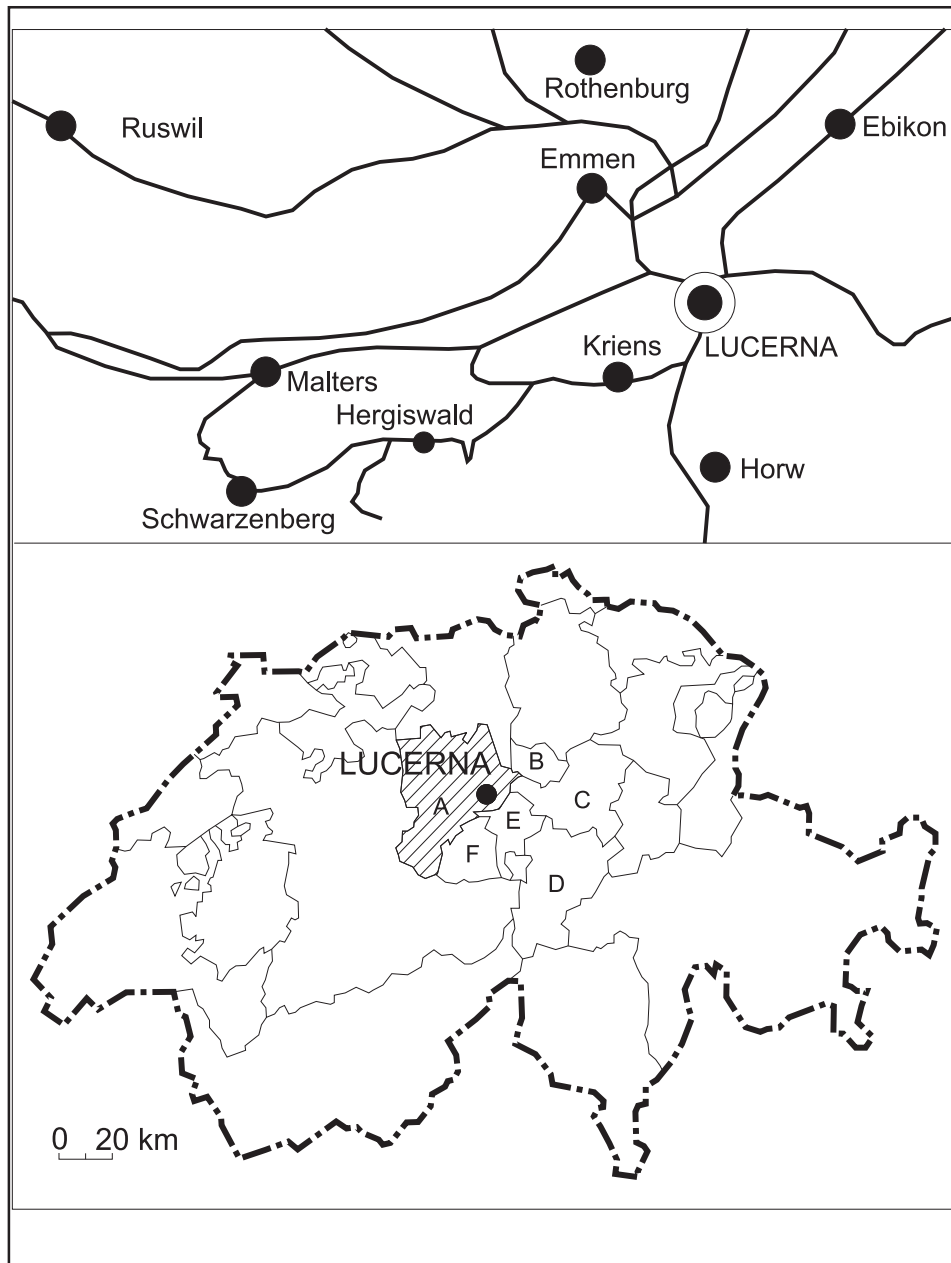
Szwajcaria Środkowa jest utożsamiana przez turystów z „prawdziwą Szwajcarią”, gdyż tutaj można zaobserwować wszystkie atrybuty typowe dla tego kraju, a więc góry, jeziora oraz alpejskie wsie z ich charakterystyczną zabudową. Jest również ziemią, która 700 lat temu stała się kolebką szwajcarskiej państwowości, gdyż w 1291 r. leśne komuny: Uri, Schwyz i Nidwalden podpisały pakt o wspólnym działaniu, będący załóżkiem Konfederacji Szwajcarskiej.¹

Region ten, w kraju zróżnicowanym religijnie, charakteryzuje się wyraźną przewagą katolików. Blisko połowa szwajcarskiego społeczeństwa, czyli 47%, wyznaje katolicyzm, natomiast ok. 44% protestantyzm. Do wybitnie katolickich kantonów w regionie Szwajcarii Środkowej należą: Nidwalden, Obwalden, Uri i Schwyz oraz ośrodki Lucerna i Zug².

Głównym ośrodkiem kultu i celem pielgrzymek w omawianym regionie jest kościół opactwa benedyktynów w Einsiedeln, położony na południe od Jeziora Zuryckiego, na zachodnim brzegu Jeziora Sihl. Sanktuarium maryjne Czarnej Madonny w Einsiedeln przyciąga rzesze wiernych z całej Szwajcarii, jest to ośrodek kultu maryjnego o randze krajowej³.

W regionie Szwajcarii Środkowej licznie występują także lokalne ośrodki kultu religijnego. Wśród nich na uwagę zasługuje Wallfahrtskirche Hergiswald. Do 1960 r. pełnił on rolę kościoła pielgrzymkowego głównie dla mieszkańców kantonów: Lucerny i Obwalden, w tym szczególnie dla miasta Lucerny i najbliższych jej okolic, jak: Kriensu, Malters oraz Schwarzenbergu⁴.

Kościół ten znajduje się w miejscowości Hergiswald, położonej ok. 10 km na zachód od Lucerny, między miejscowością Kriens (gdzie jest początkowa stacja kolejki linowej, jedna z zespołu kolejek na szczyt Piłata - Mt. Pilatus - 2120 m n. p. m.) a letniskową wsią Schwarzenberg (rys. 1). Miejscowość Hergiswald leży na wysokości 793 m n. p. m., prawie u stóp alpejskiego szczytu Piłata, najwyższego w okolicy. Prowadzące do miejscowości drogi, zarówno ta od strony zachodniej (Schwarzenberg), jak i od wschodniej (Kriens) odznaczają się uroczymi serpentynami wiodącymi na przemian przez leśne albo pokryte łąkami wzgórza.

Rys. 1.

Polożenie geograficzne Hergiswaldu

Kantony: A - Lucerna, B - Zug, C - Schwyz, D - Uri, E - Nidwalden, F - Obwalden.

Kościół położony jest w oddaleniu (ok. 500 m) od wiejskich zagród. Założenie kościelne jest nieduże, lecz bardzo interesujące, tak pod względem zabudowy, jak i ukształtowania terenu. Jest to zwarty kompozycyjnie układ: kościół - plebania, usytuowany na skraju niewielkiej doliny.

Do powstania kościoła przyczynił się Johann Wagner, brat zakonu kartuskiego Ittingen w Thurgau w Schwabii. Za pozwoleniem przełożonego opuścił on klasztor w 1489 r. i przywędrował w okolice Hergiswaldu celem życia w ubóstwie i samotności wg ścisłej reguły zakonu.⁵ Ta zaś nakazywała szczególną ascezę wyrażającą się m. in. obowiązkowym zachowywaniem milczenia oraz nieustającą pamięcią o przemijaniu doczesnym i śmierci („*Memento mori*”). Johann Wagner był więc pierwszym osadnikiem w tej miejscowości, mimo iż w dokumentach pojawia się ona już od 845 r. Nazwa jej pochodzi od nazwiska szlachcica Herigera, właściciela rozległych dóbr, głównie leśnych. Początkowo brzmiała ona Herigerwald, później Hergiswald⁶.

Zakonnik Johann Wagner, przybывая do leśnej głuszy w Hergiswaldzie, zatrzymał się niedaleko źródelka, przy niewielkiej polanie, gdzie znalazł sobie jaskinię do zamieszkania. Do dzisiaj pieczara ta jest dobrze zachowana, znajduje się na południowy wschód od obecnego kościoła. Miejsce to okazało się idealne dla umartwiania, medytacji o Bogu, modlitwy oraz zachowywania postu. Pobyt eremity w leśnej głuszy został jednak szybko dostrzeżony. Po poradę i pocieszenie zaczęli do niego przychodzić wprawdzie okoliczni mieszkańcy, później także i z Lucerny, odległej o dwie godziny drogi⁷.

Prawdopodobnie już w 1496 r. na wykarczowanej przez eremitę polanie, z pomocą odwiedzających go ludzi, został wybudowany z kamieni maleńki dom modlitwy z ołtarzykiem w środku. Eremita oddawał szczególną cześć Matce Jezusa Chrystusa, zwłaszcza w wizerunku Matki Bolejącej. W wyniku rozgłosu o pustelniku, w 1501 r. znaczące rody Lucerny postanowiły wybudować w Hergiswaldzie kaplicę z ołtarzem. Wraz z nią także dla zakonnika pobudowano specjalne domostwo. Kaplica została ukończona w 1504 r., pobudowano ją z kamienia. Dokładne jej rozmiary dzisiaj nie są znane. Wiadomo jednak, że z powodu napływających tam pielgrzymów w 1510 r. wybudowano w niej jeszcze dwa boczne ołtarze⁸.

Zakonnik zmarł w 1516 r., przeżywszy ok. 60 lat, w tym 26 lat jako pustelnik w Hergiswaldzie. Został pochowany w kaplicy. Po jego śmierci znaleziono przy nim papieską bullę zezwalającą mu na opuszczenie klasztoru Ittingen. Dopiero z niej dowiedziano się, jakiego był stanu, pochodzenia oraz jak nazywał się. Wcześniej wiadano o nim tylko tyle, że był bratem Johannem⁹.

Po śmierci Johanna Wagnera do Hergiswaldu przybył kolejny eremita, tym razem z Niderlandów. Ogółem pustelniczy tryb życia w Hergiswaldzie prowadziło 11 zakonników. W 1813 r. dwunastemu z kolei zakonnikowi, który chciał tam przebywać, zarząd miasta Lucerny odmówił zezwolenia. Podobny los spotkał w 1819 r. kolejnego pustelnika. Z dokumentów urzędu miasta Lucerny wynika, że główną przyczyną odmowy było zarządzenie określające warunki przechowywania broni będącej

Kościół pielgrzymkowy w Hergiswaldzie (fot. autorka).

w obowiązkowym posiadaniu przez obywateli Szwajcarii. Leśna grota takich warunków na pewno nie spełniała¹⁰.

Po śmierci eremity Johanna Wagnera w Hergiswaldzie nasiliły się pielgrzymki. Celem ich był grób pustelnika oraz pieta, przed którą się modlił. Liczba pielgrzymów z roku na rok wzrastała, a złożone przez nich ofiary w 1620 r. tworzyły ogromny kapitał, wynoszący wówczas blisko 9 tys. guldenów¹¹. Kaplica była wtedy już zbyt mała dla przybywającej rzeszy pielgrzymów. Tak więc w 100 lat po śmierci pustelnika podjęto decyzję co do budowy szerszej i dłuższej kaplicy. Uczyniono to przez częściowe zburzenie dotychczasowej oraz powiększenie jej przede wszystkim w kierunku zachodnim. Od strony północnej dostawiono małą zakrystię. Budowa trwała dwa lata, od 1620 do 1621 r. (rys. 2 nr A)¹².

Podczas pierwszej przebudowy kaplicy ufundowano zakonnikowi Johannowi Wagnerowi nowy nagrobek. Przedsięwzięcie to wymagało przeniesienia kości zmarłego, a więc otworzenia grobowca. Okazało się wówczas, że zamiast zwłok starca znajdują się tam zwłoki dużego, silnego i zdrowo wyglądającego mężczyzny. Fakt ten przyjęto za świadectwo świętości eremity¹³.

Pobudowany wówczas nagrobek do dzisiaj jest zachowany w niezmienionej formie. Ma kształt trumny - średniowiecznej tumbi - z rzeźbą eremity w zakonnej odzieży. Na froncie sarkofagu są umieszczone dwa herby: jeden - klasztoru Ittingen,

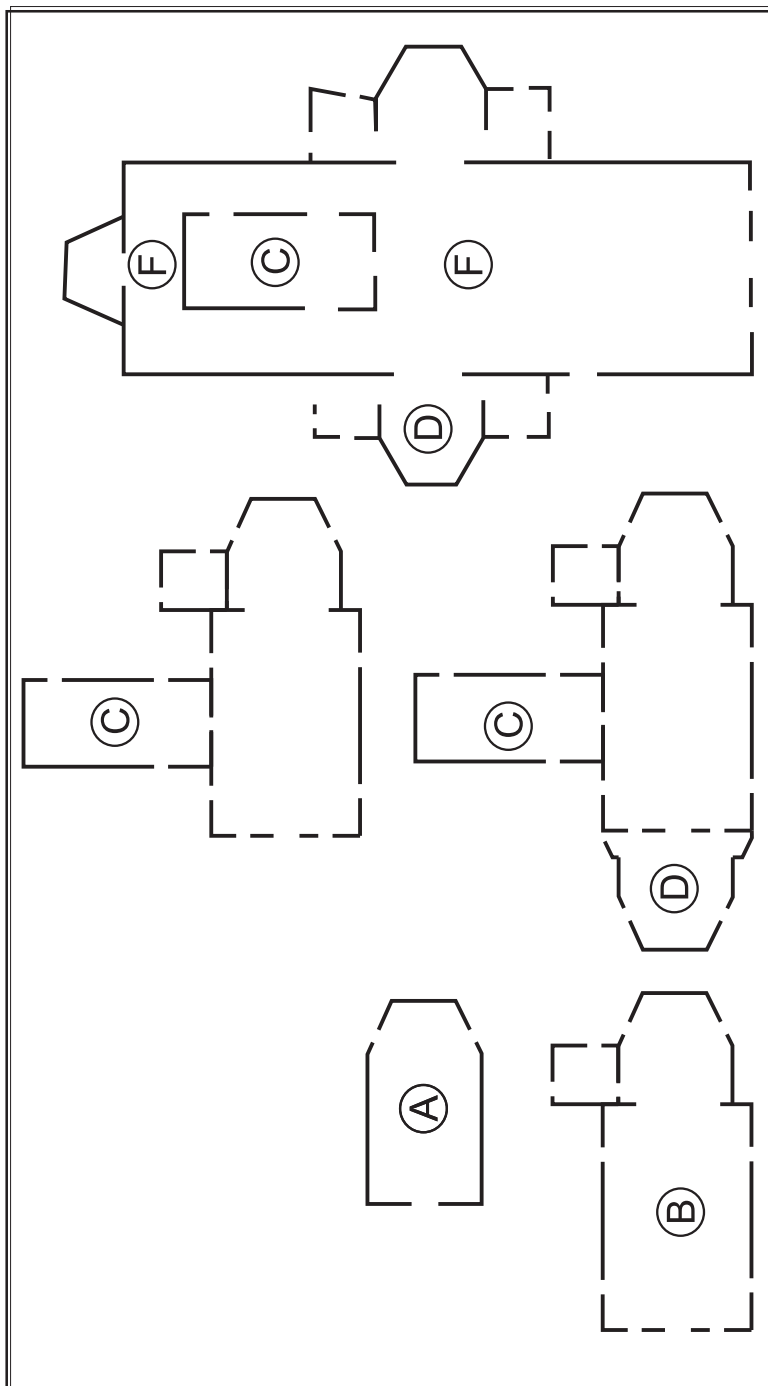
z którego pochodził pustelnik, drugi - fundatora nagrobka. Obecnie nagrobek znajduje się w prawej ścianie nawy kościoła, tuż przy wejściu do kaplicy Najświętszego Sakramentu. Kaplica ta w dużej części znajduje się na miejscu pierwotnej kamiennej kaplicy, wybudowanej za życia pustelnika (rys. 3 nr 1). Natomiast pieta Matki Bożej Bolesnej z martwym Chrystusem na kolanach z 1504 r. znajduje się po przeciwnej stronie nawy (rys. 3 nr 2). Pieta przeszła gruntowną renowację w 1974 r.¹⁴

Obecnie w Kaplicy Najświętszego Sakramentu znajduje się najmłodszy w całym kościele ołtarz. Ten, który był w architektonicznie pierwszej kaplicy, w 1760 r. został zastąpiony obecnym, w stylu rokoka, przedstawiającym Matkę Boską z Dzieciątkiem Jezus. Pierwotny ołtarz zawierał obraz „Zwiastowania Najświętszej Marii Pannie” autorstwa Gerharda Segersa¹⁵. Wygląd jego można zaobserwować na obrazie „Przeniesienie św. Domu św. Rodziny z Nazaretu do Loreto oraz Hergiswaldu” umieszczonym w kościele na wschodniej ścianie kaplicy Loretańskiej. W kaplicy Najświętszego Sakramentu na uwagę zasługują także obrazy patronów miasta Lucerny, tj. Srebrnej Madonny i św. Mauritiusa. Szczególnie ten pierwszy jest znakomitym dziełem wyrobów z metalu, datowany na 1627 r. Został ufundowany przez lucerneńskiego patrycjusza jako ofiara do nowej kaplicy¹⁶.

Liczba pielgrzymów przybywających do Hergiswaldu systematycznie wzrastała. Na znaczeniu nabierały także procesje krzyżowe, zwłaszcza prowadzone przez pielgrzymów z kantonu Obwalden, głównie w XVII wieku¹⁷.

W 1648 r. z inicjatywy brata kapucyna Pfliegera Ludwiga von Wyl rozpoczęto budowę kaplicy Loretańskiej. Zlokalizowano ją od strony północnej ówczesnego kościoła (rys. 2 nr C). Starania o jej powstanie kapucyn podejmował wcześniej, bo już w 1645 r. Wówczas dwukrotnie, tj. 7 stycznia oraz 15 listopada, pisemnie zwracał się do Rady Miasta Lucerny o pomoc w zrealizowaniu swoich widzeń sennych. Twierdził, że w ten sposób Matka Boska wydawała jemu polecenie wybudowania w Hergiswaldzie na wzór loretański św. Domu św. Rodziny. Budowę zakończono w 1649 r. i głównie finansował ją ówczesny król Francji¹⁸.

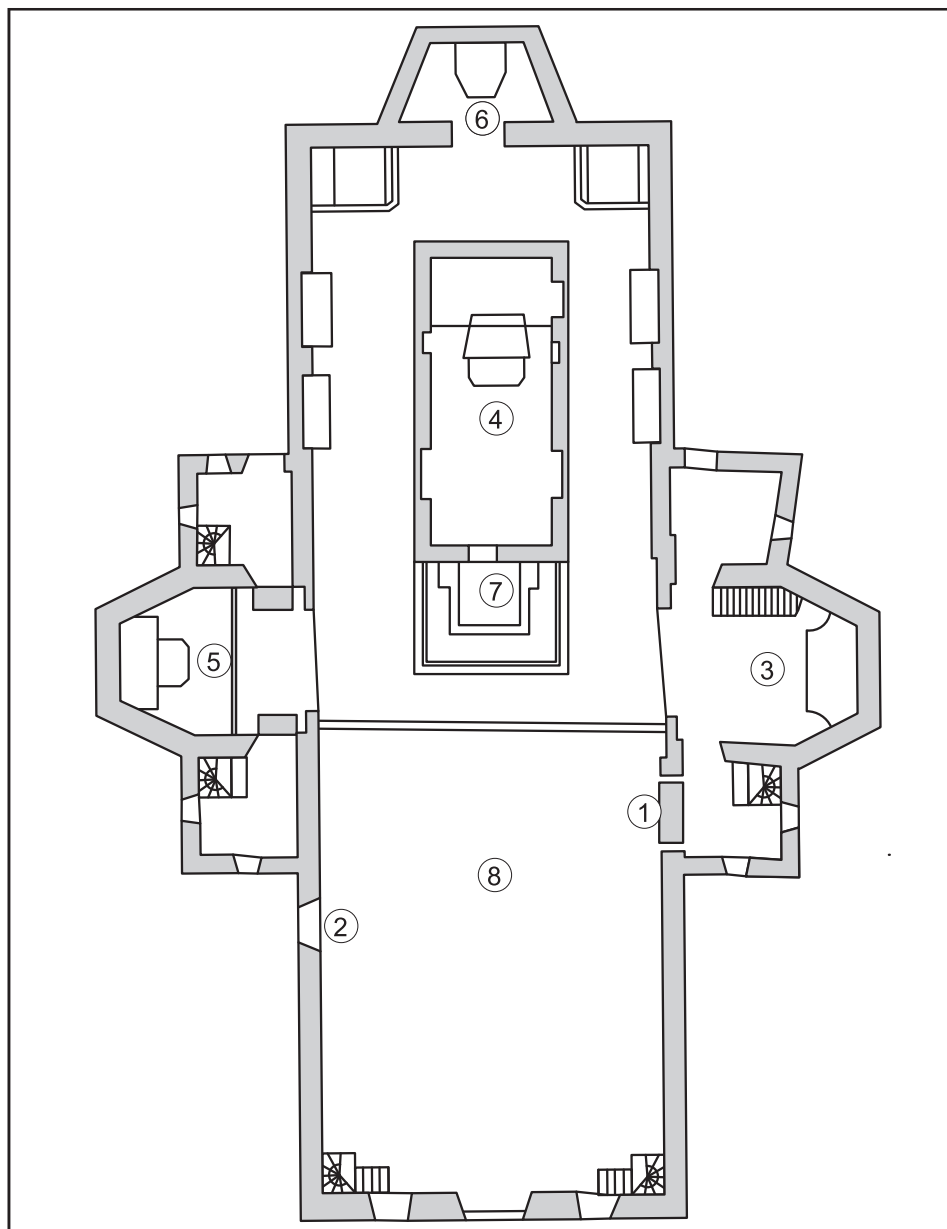
Kaplica została wybudowana dokładnie wg wzoru kaplicy w Loreto. I tak jak w Loreto - podczas kolejnej przebudowy kościoła, podjętej już w 1651 r. - została integralnie wkomponowana w jego całość (rys. 3). Wnętrze kaplicy na planie prostokąta dzięki ołtarzowi i drewnianej kracie jest podzielone na dwie części, mniejszą - symbolizującą kuchnię z ogniskiem domowym (od strony północnej, przy ołtarzu) i większą - mieszkalno-sypialną (od strony południowej). Kaplica Loretańska w Hergiswaldzie jest pierwszą w Szwajcarii, tak wiernie zaplanowaną wg wzoru Sanktuarium della Santa Casa w Loreto, a drugą - zrealizowaną w tym kraju tego typu budowlą (pierwsza we Fryburgu). Ołtarz w kaplicy zawiera obraz przedstawiający św. Rodzinę a nad nimi unoszącego się św. Ducha, Boga Ojca, wszystko w otoczeniu mandorli (wieńca promieni). W ścianach wysoko u pułapu umieszczone są prostokątne okna tzw. anielskie lub zwiastowania. Znajdujące się na ścianach freski oraz obrazy malowane temperą są także zgodne z wzorem loretańskim, z wyjątkiem „Ukrzy-

Rys. 2.

Fazy przebudowy kościoła pielgrzymkowego w Hergiswaldzie

A - I faza: kamienna kaplica, budowa w latach 1501-1504, B - II faza: powiększenie kaplicy w latach 1620-1621, C - III faza: budowa kaplicy Loretańskiej, lata 1648-1649, D - IV faza: budowa kaplicy św. Feliksa, 1650 r., F - V faza: budowa kościoła w latach 1651-1662.

Rys. 3.

Plan kościoła pielgrzymkowego w Hergiswaldzie

1. Nagrobek pustelnika Johanna Wagnera;
2. Pieta Matki Bożej Bolesnej z 1504 r.,
3. Kaplica Najświętszego Sakramentu,
4. Kaplica Loretańska,
5. Kaplica św. Feliksa,
6. Ołtarz św. Antoniego,
7. Ołtarz główny,
8. Malowidła na sklepieniu.

żowania” zamieszczonego nad wschodnim portalem (wejściowym) autorstwa Hansa Ulricha Raebera. Kaplica przeszła gruntowną renowację w latach 1975/76¹⁹.

Już w 1645 r. przy kaplicy Loretańskiej w Hergiswaldzie zostało powołane bractwo oddające cześć św. Rodzinie, Jezusowi, Maryi i Józefowi. Dokument z 1905 r. podaje, iż skupiało ono 12 000 członków²⁰.

Stopniowo przybywało motywów dla podążających do Hergiswaldu pielgrzymów. Oprócz grobu eremity i cudownej piety z 1504 r. stały się nimi także: obraz Patronki Lucerny z 1627 r., statuetka Madonny z 1642 r. (wzorzec monstrancji), kaplica Loretańska oraz relikwie św. Feliksa, które z inicjatywy ojca kapucyna Pflęgera von Wyl w 1651 r. zostały uroczyście sprowadzone do Hergiswaldu z Rzymu w związku z rozpowszechniającym się kultem tego Świętego²¹.

Kości Świętego zostały złożone w specjalnym relikwiarzu, który umieszczono w kaplicy wybudowanej w 1650 r. Kaplicę usytuowano od zachodniej strony kościoła, w miejscu dawnego krużganka (rys. 2 nr D). Budowę ołtarza do kaplicy św. Feliksa zakończono w 1656 r. Fundował go Ludwig von Sonnenberg, rycerz maltański, komtur zakonu Joannitów. Wzorcowy model ołtarza był wysłany do Rzymu, celem uzyskania akceptacji samego fundatora. Ołtarz prezentuje czysty styl wczesnego baroku i należy do najpiękniejszych w Szwajcarii. Jego wykonawcą był mistrz Hans Ulrich Raeber z Lucerny. Generalnie w rzeźbie ołtarza zostały przedstawione Rzeczy Ostateczne, czyli Śmierć, Sądny Dzień, Czyściec, Piekło i Niebo. Ołtarz przeszedł gruntowną renowację w latach 1920-1921. Najliczniej był odwiedzany przez pielgrzymów w XVII i XVIII w., zwłaszcza w święto męczennika, tj. 16 sierpnia. Do pozostałych świąt licznie skupiających w Hergiswaldzie pielgrzymów należały: 15 sierpień - dzień Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny i 8 wrzesień - narodziny Matki Bożej²².

W XVII w. ojciec kapucyn Jakub, wywodzący się ze wspomianej już rodziny von Wyl, chciał uczynić z Hergiswaldu duży ośrodek pielgrzymkowy na wzór włoski. Zamierzał on na terenie przykościelnym wybudować 15 kaplic połączonych ze sobą kaskadą schodów, skupionych po pięć w trzech różnych grupach. Pierwszy krąg kaplic miał przedstawiać Tajemnicę Radosną Różańca Świętego, drugi - Bolesną, trzeci - Chwalebą. Ten imponujący plan nie znalazł jednak oddźwięku w Radzie Miasta Lucerny, prawdopodobnie z powodu ogromnych kosztów finansowych²³.

Jednakże z powodu gromadzących się coraz liczniej w Hergiswaldzie pielgrzymów oraz trudności pomieszczenia ich w kościele, w 1650 r. podjęto decyzję o zburzeniu ówczesnej budowli powstałej w latach 1620-1621 i przystąpiono do budowy nowej. Opiekunem budowy był (do 1655 r.) ojciec kapucyn Pflęger Jakub von Wyl. Poświęcenie kościoła odbyło się w 1662 r., jednak faktycznie budowę zakończono już w 1654 r., a wystrój wnętrza w 1657 r. Obecny kościół pochodzi z tegoż okresu i został pobudowany wg bardzo oryginalnego planu architektonicznego. W planie tym zostały zachowane wszystkie wcześniejsze etapy rozwoju, a podstawym układem jest grecki krzyż o skróconych ramionach bocznych. Układ taki sprzyja konstrukcji

nośnej dla smukłych sygnaturek umieszczonych na spadowym, wielopołaciowym dachu i dla znajdującej się pośrodku ośmiokątnej wieży nakrytej kopułą²⁴.

Wewnątrz kościoła drewniane sklepienie pokryte jest plafonami. Namalował je lucerneński artysta Caspar Meglinger (1595-ca 1670), który wcześniej zasłynął z malowideł znajdujących się na drewnianym moście Spreuerbrücke w Lucernie. Malowidła te przedstawiają temat „*Taniec Śmierci*” i zostały wykonane w latach 1625-1635²⁵. Natomiast malowanie sklepienia w kościele w Hergiswaldzie artysta rozpoczął w 1654 r., zgodnie z programem ojca kapucyna Pfliegera Ludwiga von Wyl. Na stropie kościoła w pierwz zostały wykreślone prostokąty, wyraźnie większe na osi dłuższej sklepienia, tj. o kierunku N-S aniżeli na osi krótszej o kierunku W-O, czyli na linii kaplic św. Feliksa i Najświętszego Sakramentu. W ten sposób wyznaczono miejsca dla 323 malowideł²⁶.

Caspar Meglinger namalował je w stylu od renesansu po późny barok. Podstawowym tłem, a przez to motywem malowideł jest niebo pełne kolorowych symboli oraz tajemniczych maksym łacińskich. Każde z osobna malowidło miało stanowić swoistą zagadkę, obrazkowy rebus do odgadnięcia myśli, przypowieści czy życiowej mądrości, którą chciał przekazać obserwatorowi artysta²⁷. Niektóre z nich są bardzo łatwe do odczytania, niektóre zaś mogą stwarzać problemy. Rodzi się więc pytanie: dla ilu tysięcy przybywających tutaj pielgrzymów (a także turystów) stanowiły one pouczającą refleksję lub nieodgadniętą zagadkę.

Wśród malowideł jest jedno, którego symbolika dotyczy Polski. Przedstawia ono na tle nieba trzy korony, z tego dwie leżące na ziemi, jedną unoszącą się wśród chmur w górze nieba. Według interpretatorów treści hergiswaldzkich malowideł, korony leżące na ziemi mają oznaczać władzę Henryka III Walezego króla Francji i króla Polski, zaś unosząca się w górze ma oznaczać koronę Niebios, koronę Maryi²⁸. Ostateczny sens treści malowidła pozostaje do interpretacji indywidualnej obserwatora.

Główny ołtarz w kościele w Hergiswaldzie znajduje się na południowej ścianie kaplicy Loretańskiej (rys. 3 nr 7). Uważa się, że jego autorem jest Hans Ulrich Raeber, który prawdopodobnie wykonał go jeszcze przed 1652 r., tj. przed budową ołtarza do kaplicy św. Feliksa. W obu ołtarzach widoczne są liczne podobieństwa niektórych architektonicznych elementów. W ołtarzu głównym centralne miejsce zajmuje obraz Zwiastowania Najświętszej Marii Pannie, namalowany ok. 1885 r. przez Xawera Schweglera²⁹. Ołtarz jest w stylu barokowym. Duże wrażenie wywołują rzeźby świętych, zwłaszcza św. Anny i Michała Archanioła.

Wszystkich ołtarzy w kościele w Hergiswaldzie jest siedem. Przy północnej ścianie znajdują się trzy, z tego dwa renesansowe. Po lewej stronie jest to ołtarz Wniebowstąpienia Maryi, który pochodzi z wcześniejszego okresu kościoła, tj. 1620-1650 oraz po prawej - ołtarz św. Franciszka z 1621 r. Pośrodku zaś znajduje się kaplica św. Antoniego z Padwy (rys. 3 nr 6). Barokowy ołtarz do tej kaplicy rzeźbił Hans Ulrich Raeber³⁰.

Obecnie kościół w Hergiswaldzie, pomimo zniesienia jego pielgrzymkowej funkcji, nadal pozostaje interesujący z uwagi na duże nagromadzenie tutaj różnorodnych zabytków sztuki. Te o znaczeniu europejskim są to: malowidła na sklepieniu, barokowy ołtarz św. Feliksa, pieta z 1504 r. i kaplica Loretańska. Dla ludzi wiary ogromne znaczenie ma nagrobek pustelnika, relikwiarz z kośćmi św. Feliksa i kaplica Loretańska, w której nieustannie wystawiana jest do zabrania przez wiernych święcona woda ze źródła, z którego ongiś korzystał pierwszy pustelnik Hergiswaldu Johann Wagner.

W pobliżu kościoła znajduje się obszerny drewniany dwupiętrowy budynek plebanii wybudowany w 1689 r. o interesującej architekturze regionalnej (dwuspadowy naczółkowy dach, szerokie wiszące okapy, ozdobne okiennice). Po przeciwnej zaś stronie stoi czteropiętrowy budynek mieszczący pokoje gościnne (ok. 50 miejsc noclegowych) oraz restaurację. Budynek ten, komfortowo wyposażony oraz otoczony lasem częściowo przystosowanym do spacerów, stwarza doskonałe warunki do wypoczynku.

Przypisy:

- ¹ M. Honan, *Szwajcaria. Praktyczny przewodnik*, Wydawnictwo Pascal 1996, s.171.
- ² *Die Schweiz. Volk und Staat Wirtschaft Kultur*, Bern 1996, s.37.
- ³ M. Honan, op. cit., s. 198.
- ⁴ J. Scherer, J. Zemp, *Geschichte und Beschreibung der Wallfahrtskirche Hergiswald*, Luzern 1964, s.76-77.
- ⁵ J. Scherer, J. Zemp, *Ibidem*, s.7.
- ⁶ J. Scherer, J. Zemp, *Ibidem*, s.1.
- ⁷ J. Scherer, J. Zemp, *Ibidem*, s.8.
- ⁸ J. Scherer, J. Zemp, *Ibidem*, s.10.
- ⁹ J. Scherer, J. Zemp, *Ibidem*, s.11.
- ¹⁰ J. Scherer, J. Zemp, *Ibidem*, s.13.
- ¹¹ J. Scherer, J. Zemp, *Ibidem*, s.20.
- ¹² O. Brenn, *Wallfahrtskirche Hergiswald. Kunsthistorische Kurzinformationen*, Faszikel Nr.1/2, 1995, s.19.
- ¹³ J. Scherer, J. Zemp, op. cit., s.12-13.
- ¹⁴ O. Brenn, op. cit., s.3.
- ¹⁵ O. Brenn, *Ibidem*, s.12.
- ¹⁶ O. Brenn, *Ibidem*, s.7-8.
- ¹⁷ J. Scherer, J. Zemp, op. cit., s.78.
- ¹⁸ O. Brenn, 1995, op. cit., s.13.
- ¹⁹ J. Scherer, J. Zemp, op. cit., s.99-100.
- ²⁰ J. Scherer, J. Zemp, *Ibidem*, s.74-75.

-
- ²¹ O. Brenn, 1995, op. cit., s.7.
²² J. Scherer, J. Zemp, op. cit., s. 89-91.
²³ J. Scherer, J. Zemp, Ibidem, s.79.
²⁴ J. Scherer, J. Zemp, Ibidem, s.80.
²⁵ M. Honan, op. cit., s.175.
²⁶ X. Schmid, *Das Deckengewölbe der Wallfahrtskirche Hergiswald. Eine Einführung in seine Deutung*, Luzern 1937, s.7.
²⁷ D. Bitterli, *Der Bilderhimmel von Hergiswald*, MWSt 1977.
²⁸ X. Schmid, op. cit., s. 21.
²⁹ J. Scherer, J. Zemp, op. cit., s.88-89.
³⁰ O. Brenn, 1995, op. cit., s.11.

Literatura:

Die Schweiz. Volk und Staat Wirtschaft Kultur, 1996, Bern.

Bitterli D., 1997

Der Bilderhimmel von Hergiswald, MWSt.

Brenn O., 1995

Wallfahrtskirche Hergiswald. Kunsthistorische Kurzinformationen, Faszikel Nr.1/2.

Honan M., 1996

Szwajcaria. Praktyczny przewodnik, Wydawnictwo Pascal.

Scherer J., Zemp J., 1964

Geschichte und Beschreibung der Wallfahrtskirche Hergiswald, Schill-Druck Luzern.

Schmid X., 1937

Das Deckengewölbe der Wallfahrtskirche Hergiswald. Eine Einführung in seine Deutung, Luzern.

Wallfahrtskirche Hergiswald - Pilgrims' Church in Hergiswald in Central Switzerland

(SUMMARY)

Wallfahrtskirche Hergiswald is a remarkable place among local centres of religious cult in Central Switzerland. Until 1960, it was used as a pilgrims' church by the residents of the cantons of Lucerne and Obwalden and especially of the city of Lucerne and its vicinity. The origins of the church as a pilgrims' church are connected with Johann Wagner, an eremite of the Carthusian Order in Ittingen, Schwaben, who in 1489 arrived in Hergiswald to live in poverty

and solitude. On his death, the holy image in front of which he prayed in the chapel and his grave started to attract pilgrims. As their number grew, the chapel was enlarged. Gradually, more motifs which attracted the pilgrims were brought to the place; apart from the grave of the eremite and a miraculous image of 1504, there were a painting representing a patron saint of Lucerne of 1627, the Holy Mother statue of 1624, Our Lady of Loretto Chapel of 1649, and the relics of Saint Felix, which were imported from Rome in 1651. The present artistic value of the church rests with its large number and variety of listed objects of art. These include 323 ceiling paintings painted in 1625 - 1635 by Caspar Meglinger, a famous Lucerne artist, Baroque and Renaissance altar screens and the original architectonic plan of the building in which earlier stages of development can be observed. The situation and surrounding of the church are also interesting.